

*Ігор СКРИПНИК,
доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України,
президент ГО «Українська гастроентерологічна асоціація»,
член Комітету національних асоціацій Європейської гастроентерологічної асоціації,
проректор із науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти,
професор кафедри внутрішньої медицини № 1
Полтавського державного медичного університету*

СПОГАДИ ПРО ДОРОГОГО ВЧИТЕЛЯ. До 80-річчя від дня народження І.І. Дегтярьової

У житті немає нічого важливішого,

ніж пам'ять.

Вгадуючи та вшановуючи

видатних учених,

*які вже завершили свій життєвий
шлях, ми, їхні учні та послідовники,*

ніби очікуємо на допомогу,

сподіваючись отримати від них

ПОШТОВХ ДО НОВИХ ДОСЯГНЕНЬ.

**Учасники науково-практичної конференції,
присвяченої 75-річчю з дня народження І.І. Дегтярьової
(Полтава, 7-8 листопада 2018 р.)**

**Учасники наукової конференції, організованої
компанією «Здравле» на базі Українського
інституту вдосконалення лікарів
(Харків, квітень 1992 р.).**

У центрі – акад. Л.Т. Мала, проф. І.І. Дегтярьова

26 листопада 2023 р. виповнилося 80 років від дня народження відомої вченої в галузі гастроентерології, видатного клініциста, талановитого педагога та віцепрезидента Української гастроентерологічної асоціації, доктора медичних наук, професора Ірини Іванівни Дегтярьової.

І.І. Дегтярьова народилася в тяжкий воєнний 1943 р. у м. Воронежі в сім'ї службовців. Батько – генерал-майор Іван Леонтійович Дегтярьов – був відомою особистістю в силових структурах, працюючи на різних посадах: завідувача військового відділу ЦК Компартії України (1953-1960), заступника міністра внутрішніх справ (1964-1967), начальника Київської вищої школи міліції (1968-1980). Мати – Валентина Володимирівна Дегтярьова (Асоргіна) – тривалий час працювала в Київському інституті фізичної культури та спорту доцентом кафедри іноземних мов. За її редакції підручник

з англійської мови для підготовки фахівців із фізичної культури та спорту зазнав 4 видання.

Дитячі роки Ірини Іванівни пов'язані з Києвом. Після закінчення з відзнакою середньої школи вона вступила до Київського медичного інституту ім. О.О. Богомольця, котрий успішно закінчила в 1967 р. Упродовж одного року (другий – третій курс) вона також навчалася в Івано-Франківському медичному інституті. І.І. Дегтярьова виявляла велику зацікавленість до наукових досліджень іще в студентські роки, відзначаючись працездатністю, та була рекомендована для наукової роботи.

Навчаючись в аспірантурі при кафедрі біологічної хімії Київського медичного інституту ім. О.О. Богомольця, вона достроково виконала й у 1970 р. успішно захистила кандидатську дисертацію на тему «Дихання й окислювальне фосфорилування при гомотрансплантації кісткового мозку летально опроміненим тваринам» за спеціальністю «Біологічна хімія» під науковим керівництвом професорів Є.Ф. Шамрая та М.Ф. Ліпкана.

У своїй науковій роботі І.І. Дегтярьова довела, що загальне опромінення рентгенівськими променями білих щурів дозою 800 р і кроликів – 1250 р спричиняє гостре променеве ураження, пов'язане зі значними дегенеративними змінами клітин печінки, збідненням клітинними елементами селезінки та глибокою аплазією тканини кісткового мозку, а також значним зниженням дихання, ще значнішим порушенням фосфорилування мітохондрій печінки, селезінки та тканини кісткового мозку тварин, які супроводжуються дисоціацією цих процесів, призводячи до летального кінця на 15-й день після опромінення 95% тварин. Запропонована гомотрансплантація кісткового мозку через 24 години після опромінення значно змінювала клінічну картину променевого ураження, підвищувала виживаність тварин до 54% від норми, відтворювала позитивний ефект на перебіг репаративних процесів у тканинах печінки, селезінки, кісткового мозку шляхом значної захисної дії на тканинне дихання, фосфорилування та спряженості цих процесів у тканинах.

Проф. І.І. Дегтярьова
виступає з доповіддю
на II Конгресі гепатологів
України (Київ, вересень 2000 р.)

Проф. І.І. Дегтярьова,
доц. І.М. Скрипник
(Полтава, травень 2001 р.)

Глибокі фундаментальні знання з патоморфології, ультрамікроскопії Ірині Іванівни дала робота у відділі електронної мікроскопії Інституту біохімії ім. акад. О.В. Палладіна, який очолював професор О.А. Хомутовський, де вона працювала в 1971-1973 рр. Вона з глибокою любов'ю згадувала той період, передусім спілкування, а також творчу співпрацю з відомим ученим, академіком В.О. Беліцером – керівником відділу біохімії білка. Результати сумісних наукових досліджень, які стосувалися вивчення чутливості до специфічних інгібіторів на ранніх і пізніх стадіях самозбірки фібрину, що були виконані під керівництвом В.О. Беліцера, опубліковано в монографії «Вивчення тромбозів» (1973), яка вийшла у світ англійською мовою.

Із 1973 р. творчий шлях І.І. Дегтярьової пов'язаний із кафедрою факультетської терапії Київського медичного інституту. Зі слів Ірини Іванівни: «...це були мої найкращі роки, коли я мала змогу вчитися, бути на професорських обходах, обговорювати питання зі своїм улюбленим і дорогим учителем – професором Г.Й. Бурчинським». Я гадаю, що учні Ірини Іванівни й усі, хто її близько знав і працював із нею, можуть підтвердити її глибоку повагу та вдячність як учениці своєму вчителю. І всіх своїх учнів вона виховувала саме за цим принципом.

Працюючи на кафедрі факультетської терапії, І.І. Дегтярьова сформувалась як глибокий досвідчений клініцист, маючи фундаментальну базу з біохімії, патоморфології й електронної мікроскопії. З перших років роботи на кафедрі вона активно розпочала займатися науковим пошуком із питання вивчення патогенетичних механізмів розвитку виразкової хвороби та розроблення ефективних методів її фармакотерапії.

Перебуваючи на посаді асистентки кафедри факультетської терапії, Ірина Іванівна впродовж 10 років виконувала докторську дисертацію на тему «Метаболічні процеси й ультраструктура слизової оболонки шлунка у хворих на виразкову хворобу в динаміці комплексного патогенетичного лікування» за спеціальністю «Внутрішні хвороби», яку успішно захистила в 1984 р. у спеціалізованій

**Президія науково-практичної конференції
«Новітні підходи до діагностики та лікування
захворювань шлунково-кишкового тракту»**
(Полтава, 17 жовтня 2001 р.).

**Зліва направо – проф. Г.А. Анохіна,
проф. І.І. Дегтярьова, проф. О.Я. Бабак**

вченій раді при Центральному НДІ гастроентерології (Москва).

У докторській дисертації вона вперше довела, що при виразковій хворобі та передвиразковому стані (первинному хронічному гастродуоденіті) поряд із гіперпродукцією структур, які відповідальні за секреторні процеси, значно активується лізосомальний апарат клітин, спостерігаються виражені порушення в енергоутворювальних, білковосинтезувальних системах і вже синтезованому білковому матеріалі, що зумовлює значне превалювання в слизовій оболонці шлунка (СОШ) катаболічних процесів над анаболічними. Вперше вивчено амінокислотний фонд СОШ у разі виразкової хвороби: значно зростає кількість амінокислот через підсилення катаболічних і зниження анаболічних процесів у СОШ, унаслідок чого амінокислоти не включаються в синтез білка.

Науковими дослідженнями І.І. Дегтярьової переконливо доведено, що виразкова хвороба супроводжується нейротрофічними порушеннями, які зумовлюють глибокі зміни білкового обміну в організмі: підсилення катаболізму на тлі пригнічення синтезу білка, що призводить до зниження репаративних можливостей.

Ірина Іванівна розробила та впровадила в практику охорони здоров'я визначення білкового спектра шлункового вмісту як діагностичний тест для визначення активної фази виразкової хвороби; новий спосіб діагностики виразкової хвороби, ускладненої пенетрацією в підшлункову залозу, та панкреатитів за вмістом продуктів розщеплення фібрину/фібриногену в крові. Вона обґрунтувала доцільність визначення при виразковій хворобі та передвиразкових станах коефіцієнту агресії пепсину й коефіцієнту захисту шлункового

вмісту, які захищені авторськими свідоцтвами на винахід.

На підставі вивчення глибинних механізмів патогенезу виразкової хвороби із застосуванням комплексних методів дослідження І.І. Дегтярьова вперше розробила схему оцінки препаратів, які містять амінокислоти (білкові гідролізати – амінопептид, амінон, аміносол; амінокислотні суміші – альвезин, вамін, поліамін), амінокислотно-вітамінні комплекси (моріамін) з урахуванням кількісного та якісного складу, кількості препарату на курс лікування, інтервалів між їх введенням, переваг і недоліків окремих препаратів.

Нею доведено, що застосування сульпіриду в поєднанні зі стимуляторами білкового синтезу й амінокислотними препаратами не забезпечує нормалізації коефіцієнтів агресії пепсину та захисту шлункового вмісту, а включення до комплексного лікування препаратів, які зменшують протеолітичну активність шляхом механічного зв'язування активного пепсину та стимуляторів синтезу захисних білків слизу, зумовлює повну нормалізацію коефіцієнта агресії пепсину.

Із 1985 р. Ірина Іванівна переведена на посаду доцента кафедри факультетської терапії Київського медичного інституту. Із 1988 р. вона працює на посаді професора, а з 1989 по 1997 р. – завідувачки кафедри гастроентерології та дієтології Київського інституту удосконалення лікарів (КІУЛ), нині Національного університету охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика, впродовж 1998 р. – професора цієї кафедри. Вчене звання професора присвоєно І.І. Дегтярьовій у 1989 р.

Саме в цей період на кафедрі гастроентерології КІУЛ активно проводилися наукові дослідження, виконувалися кандидатські та докторські дисертації. Враховуючи те що кафедра гастроентерології КІУЛ була затверджена клінічною базою для випробувань лікарських засобів Фармакологічного комітету МОЗ СРСР, а потім Фармакологічного центру України, значну кількість виконаних наукових робіт було присвячено вивченню ефективності нових фармакологічних препаратів для лікування захворювань органів травлення.

Із серпня 1999 р. до останніх днів професійна та творча діяльність І.І. Дегтярьової невід'ємно пов'язані з Українською військово-медичною академією, де вона працювала на посаді професора кафедри військової терапії. Ірина Іванівна велику увагу приділяла якісній підготовці військових лікарів і науково-педагогічних кадрів, проведенню професорських оглядів, консультацій тяжкохворих.

З її благословенням ім'ям пов'язана ціла епоха розвитку вітчизняної гастроентерології: розкриття

патогенетичних механізмів, розроблення нових підходів до діагностики, лікування та профілактики захворювань органів травлення. Ірина Іванівна створила медичну наукову школу з цілою плеядою учнів, які стали кандидатами й докторами медичних наук, асистентами, доцентами та професорами. За її наукового консультанства виконано 5 докторських дисертацій (М.Ю. Коломоєць, Г.А. Анохіна, Н.В. Харченко, Н.Б. Губергріц, І.М. Скрипник). Вона була науковим керівником 17 кандидатських дисертацій. Її учні працюють в Україні, Болгарії та Лівані.

Ірина Іванівна ніколи не зупинялася на досягнутому, цьому вона вчила й своїх учнів. Будучи генератором ідей, вона спочатку детально займалася вивченням проблеми виразкової хвороби та хронічного панкреатиту, а надалі всіма проблемами гастроентерології – гастроєзофагальної рефлюксної хвороби, захворювань печінки й біліарного тракту, кишківника та проблемою поєднаної патології. Здавалося, що її задумам, творчим планам ніколи не буде кінця. Розробляючи одні напрями досліджень, вона продуктивно опановувала й нові.

І.І. Дегтярьова – авторка понад 450 наукових праць, у тому числі 5 монографій: «Механізм дії пересадки кісткового мозку летально опроміненим тваринам» (1971), «Ультраструктура слизової шлунка при виразковій хворобі» спільно з О.А. Хомутовським (1978), «Виразкова хвороба» спільно з В.Ю. Кушніром (1983), «Панкреатит» (1992), «Виразкова хвороба» спільно з Н.В. Харченко (1995), «Дуфалак: клінічне застосування та перспективи» спільно з С.В. Скопиченко (2003), а також 3 підручників: «Захворювання органів травлення», 2 видання (1999, 2000), «Внутрішні хвороби» (2003) та настанови для лікарів «Клінічна гастроентерологія» (2004).

Ірина Іванівна та її учні є авторами робочих класифікацій виразкової хвороби, хронічного панкреатиту, біліарних дисфункцій, які зручні для використання в практичній роботі лікаря-практика. Добре відомі її роботи з вивчення патогенетичних механізмів розвитку, ультраструктури слизової оболонки шлунка у хворих на виразкову хворобу й розроблення ефективних методів медикаментозної та немедикаментозної корекції.

І.І. Дегтярьова відома як видатний клініцист. Її відрізняли логіка клінічного мислення, ретельне володіння фізикальними методами, вміння інтерпретувати результати лабораторних та інструментальних досліджень. Клінічні розбори, консилиуми, які проводила Ірина Іванівна, характеризувалися логічністю, в них відчувався великий клінічний досвід.

Надзвичайно велику увагу вона приділяла підготовці науково-педагогічних кадрів. Тривалий час була членом спеціалізованих учених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій

Проф. М.М. Потяженко, проф. І.І. Дегтярьова, д. мед. н. І.М. Скрипник (Київ, листопад 2003 р.)

при Національному медичному університеті ім. О.О. Богомольця та Київській медичній академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика. Ірина Іванівна виступала в ролі офіційного опонента на захиста дисертацій, які стосувалися гастроентерологічної тематики, в переважній більшості пошукувачів наукового ступеня кандидата (доктора) медичних наук у 1986-2004 рр.

Професор І.І. Дегтярьова була членом Центральної атестаційної комісії МОЗ України, членом Фармакологічного центру МОЗ СРСР та України. Під її керівництвом було розроблено типові програми передатестаційних циклів і циклів спеціалізації з фаху «Гастроентерологія».

Ірина Іванівна добре відома за кордоном. Вільно володіючи англійською мовою, вона гідно представляла нашу країну на численних об'єднаних Європейських гастроентерологічних тижнях і Всесвітніх конгресах гастроентерологів (Чехія, Болгарія, Польща, Угорщина, Словенія, Німеччина, Іспанія, Нідерланди, Бельгія, Велика Британія, США, Норвегія, Греція та ін.), де неодноразово висвітлювала результати власних досліджень.

Вона обиралася віцепрезидентом Української гастроентерологічної асоціації (2000-2005), була членом Європейського товариства гастроентерологів і ендоскопістів, Всесвітнього клубу гастроентерологів і хірургів.

Моє особисте знайомство з Іриною Іванівною пов'язане з періодом захисту кандидатської дисертації в спецраді при Київській медичній академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика (1996). Ірина Іванівна була призначена офіційним опонентом, а потім запропонувала виконувати під її керівництвом наукові дослідження. Із червня 1996 р. до останніх днів життя Ірини Іванівни мій життєвий і творчий шляхи були тісно пов'язані з її життям і науковою діяльністю. Я мав нагоду безпосередньо тісно спілкуватися та співпрацювати, отримувати

**Делегати II з'їзду гастроентерологів України (Дніпропетровськ, вересень 2000 р.).
Зліва направо – проф. Н.В. Харченко, проф. М.П. Буглак, проф. Ю.І. Решетилів, чл.-кор. АМН України,
проф. Ю.О. Філіппов, проф. І.І. Дегтярьова, доц. І.М. Скрипник**

науку життєвої мудрості, клінічної майстерності в професора, клініциста, талановитої лікарки та вченої. Під науковим консультанством професора І.І. Дегтярьової (спільно з професором Л.М. Тарасенко) в 1997 р. мною була запланована й у 2003 р. успішно захищена дисертація на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук на тему «Обґрунтування диференційованої патогенетичної терапії пептичної виразки в поєднанні з іншими захворюваннями органів травлення».

Я пишаюся, що моїм учителем була надзвичайно ерудована, екстраординарна людина з широким колом наукових інтересів, глибоким фундаментальним підґрунтям, педагог і висококваліфікований клініцист, прекрасна та чуйна людина. І.І. Дегтярьова відзначалася простотою в спілкуванні. До неї міг звернутися з питаннями та проблемами як її колега-вчений, так і будь-який практичний лікар або пересічний громадянин.

Ірина Іванівна відрізнялася значною вимогливістю до себе в аспекті вдосконалення освітнього рівня, постійного оновлення знань. Цього вимагала й від своїх учнів. Вона крокувала не лише в ногу з часом, але й генерувала ідеї, які інколи випереджали час. Із нею завжди було цікаво працювати, оскільки вона вчила клінічному мисленню крізь призму клініко-фізіологічного, біохімічного аналізу в оцінці конкретного клінічного випадку, особливо аналізуючи патогенетичні механізми розвитку синдроми й обґрунтовуючи методи їх корекції.

На превеликий жаль, мені з Іриною Іванівною довелося працювати та спілкуватися досить короткий відрізок часу – впродовж 8 років. Однак я завдячую долі, що зміг у неї навчитися багато чому. Навіть зараз, підготувавши до публікації наукову статтю чи монографію, неодноразово її перечитуючи перед

надсиланням до друку, завжди ставлю собі запитання: «А що з цього приводу сказала б Ірина Іванівна, які зауваження вона надала б?».

Пам'ятними та незабутніми залишаються роки роботи над докторською дисертацією. На етапі перевірки розділів дисертаційної роботи Ірина Іванівна перечитала текст двічі з інтервалом у 3 місяці, ставлячи запитання щодо отриманих результатів та їх інтерпретації. Вона вчила мене ретельно мислити, вимагала, щоб кожне слово, кожен отриманий результат мав чітке роз'яснення. Професор І.І. Дегтярьова навчила й мене вимогливо ставитися до своїх учнів, а також мати принципову об'єктивну позицію та вміння висловлювати її, виступаючи в ролі опонента чи експерта.

Ніщо не провіщувало трагедії, яка сталася раптово, 20 січня 2005 р. Ще за три дні до смерті Ірина Іванівна, як завжди, була повна творчих задумів, кипучої енергії. В останній телефонній розмові вона планувала сумісне видання нового підручника, двох монографій; участь із доповідями на різних наукових конференціях, з'їздах, конгресах. Але цьому не судилося виповнитися...

Ім'я Ірини Іванівни Дегтярьової назавжди залишиться в історії вітчизняної медичної науки, в серцях її учнів і тих, хто особисто знав чи вчився на її наукових працях, працював разом із нею.

Багатьом, особливо учням Ірини Іванівни, пощастило, що доля звела їх із цією шляхетною, талановитою жінкою, справжнім Учителем, якій ми повинні завдячувати й завдячуємо все життя. Це є прояв безсмертя великої вченої, професора І.І. Дегтярьової, оскільки вона живе в нас, у справах і діях своїх учнів, у любові та безмежній повазі, які вона дарувала людям. Вважаю, що на цих принципах ми повинні виховувати й своїх учнів.